

СТАН І ЯКІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

STATE AND QUALITY OF CONFLICT RESEARCH IN UKRAINE AND THE WORLD

КИЇВ 2021 KYIV

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЖУРНАЛІСТИКИ

СТАН І ЯКІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції
міжнародного проєкту «Медіадіалог»

Київ – 2021

TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV
EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC INSTITUTE OF JOURNALISM

STATE AND QUALITY OF CONFLICT RESEARCH IN UKRAINE AND THE WORLD

Conference presentation abstracts of the
III International Science-in-Practice Conference held within
the international project “Media Dialogue”

Kyiv – 2021

[2021, 27 листопада]. Stan i jakість дослідження конфліктів в Україні та світі [Матеріали конференції]. Навчально-науковий інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.

Конференція проводиться з метою визначення рівня дослідженості конфліктно-чутливих тем в Україні та світі, а також правильного використання термінології під час роботи з конфліктно-чутливими темами та висвітлення їх у масмедіа. Організаторами є навчально-науковий інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка та ОК ТБ Людвігсгафен (Німеччина).

© Навчально-науковий інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

[2021, November 27]. State and Quality of Conflict Research in Ukraine and the World [Conference presentation abstracts]. Educational and Scientific Institute of Journalism at Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

The conference is held to determine the level of conflict-sensitive topics research in Ukraine and the world as well as the correct use of terminology when working with conflict-sensitive topics and their coverage in mass media. The organisers are the Educational and Research Institute of Journalism at Taras Shevchenko National University of Kyiv and OK TV Ludwigshafen (Germany).

© Educational and Scientific Institute of Journalism at Taras Shevchenko National University of Kyiv

ЗМІСТ

<i>Gaiana Iukseľ,</i>	7
PROPAGANDA OF THE RUSSIAN FEDERATION CONCERNING UKRAINE: HISTORICAL EVENTS OF THE CRIMEAN DIMENSION	
<i>Anna NYTCHENKO,</i>	15
CONFLICT-SENSITIVE TOPICS OF THE UKRAINIAN ANALYTICAL TV PROGRAMS	
<i>Наталія БАТЮКОВА,</i>	19
ВИСВІТЛЕННЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ ВІТЧИЗНЯНИМИ ТА РОСІЙСЬКИМИ ЗМІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	
<i>Надія ВОЛОШКО,</i>	24
ВИКОРИСТАННЯ ЗМІ ЯК МАНІПУЛЯТОРА У СОЦІАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ	
<i>Дмитро ГУЦУЛЯК,</i>	27
МОВА ВОРОЖНЕЧІ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОПАГАНДИ "М'ЯКОЇ СИЛИ" РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	
<i>Олег Джолос,</i>	32
МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ	

- Артем Захарченко, Роксолана Арваменко,
Олена Захарченко,* 37
**РЕПУТАЦІЙНІ КРИЗИ НА КНИЖКОВОМУ
РИНКУ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ
РОЗГОРТАННЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА**
- Роксолана КРАВЧЕНКО,* 42
**ВІЙНА НА СХОДІ УКРАЇНИ В ЕФІРАХ
НОВИН СУСПІЛЬНОГО МОВНИКА**
- Ihor MYSLOVSKYI,* 46
**HOW TV MAKES HARD NEWS SOFTER:
MEDIA COVERAGE OF THE CONFLICT
IN DR CONGO IN THE REPORTAGES ABOUT
UKRAINIAN PEACEKEEPERS**
- Марія Сабадаш,* 56
**СТРІТ-АРТ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ
ОБІЗНАНОСТІ ПРО КОНФЛІКТНІ ТЕМИ
В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ АРТ-ОБ'ЄКТУ
«ПІДЗЕМНИЙ БЕЗВИХІДЬ»)**
- Володимир ШАБЛІОВСЬКИЙ,* 63
**ОРГАНІЗАЦІЙНА ЗБРОЯ
В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ ВІЙН**

Gaiana Iuksel,

*Doctoral Candidate of the Institute of Journalism
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Associate Professor, PhD, Associate Professor of the V.I.
Vernadsky Taurida National University,
Educational & Scientific Institute of Philology and
Journalism, Department of Slavic Philology and Journalism.*

PROPAGANDA OF THE RUSSIAN FEDERATION CONCERNING UKRAINE: HISTORICAL EVENTS OF THE CRIMEAN DIMENSION

The official doctrine of Russian propaganda towards Ukraine is based on the idea of denying the existence of Ukraine as an independent state. It is at least 300 years old, since the creation of the Russian Empire (1721-1917), the period of existence of the USSR (1921-1991). The non-recognition of the Ukrainian state as an independent entity by Russian politicians was observed even after Ukraine declared its sovereignty in 1991.

It is no exaggeration to note that in the context of Ukrainian-Russian policy, the socio-political processes associated with the Crimean peninsula have occupied a special place in the development of relations between the two countries and the formation of their foreign and domestic policies. In general, three groups of factors determined the uniqueness and peculiarity of Crimea: geopolitical factors - geopolitical and strategic position of the peninsula as a place of control of influence on Eastern Europe, the Azov-Black Sea region, the Middle East; economic factors - issues of infrastructure

and construction of the economic complex of the Crimean peninsula, which is naturally connected with mainland Ukraine; ethnocultural factors - the unique ethnocultural and demographic composition of the region, the problems of formation of the Ukrainian political nation in the Crimea.

Key words: Crimea, Ukraine, propaganda, occupation, information war.

In 1991, after the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics, each of the Soviet republics declared its right to exist as a separate independent state, and Ukraine was no exception in this «parade of independence». In 1991, the political leadership and ruling circles of the Russian Federation painfully perceived the legal affiliation of the Crimean peninsula to Ukraine and assessed such situations as «historical error and injustice». However, it can be noted without a doubt that the information expansion and intervention of the Russian Federation in the Ukrainian Crimea as an integral part of independent Ukraine has been observed since Ukraine declared independence and granted Crimea the status of autonomy. Until 2014, the propaganda work had a hidden, «creeping» nature, and after 2014 - open, «frontal».

The issue of belonging to the territory of Crimea in Ukraine for almost three decades will be the subject of political influence and manipulation by the Russian Federation. In this context, the Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR on the transfer of the Crimean region to the Ukrainian SSR of February 19, 1954 is assessed as historically unfair. The purely infrastructural and logistical solution was the subject of manipulation by the Russian Federation for many years of de facto belonging of Crimea to Ukraine, and after the

occupation of Crimea on February 20, 2014 gained new life and impetus in use in Russia's information space as a historical error. Undoubtedly, the myths of Russian propaganda do not stand up to criticism, because from the point of view of constitutionality and observance of legal norms in the decision of February 19, 1954 all procedures and reorganization of Crimea are dictated by objective reasons. This decision was legally executed in the way required by the Constitution of the USSR - by official resolutions of the Supreme Soviets of the Ukrainian SSR and the RSFSR, and then - the Supreme Soviet of the USSR [1].

The course of the most important political events concerning Crimea during the time of Ukraine's control testifies to Russia's direct interest in influencing Crimea. In 1993, the State Duma of the Russian Federation passed the Law on the Loss of Powers of the Resolution of the Supreme Soviet of the USSR of February 19, 1954 on the Accession of the Crimean Region to Ukraine. In 1994, the State Duma of the Russian Federation adopted a Resolution on the Russian status of the hero-city of Sevastopol. In 1994, events took place in Crimea in connection with the election of the first president of Crimea, Yuri Mekshov. Then the pro-Russian forces in Crimea made an attempt to declare independence with the subsequent accession of Crimea to the Russian Federation. On May 31, 1997, the Treaty of Friendship and Cooperation was adopted between the Russian Federation and Ukraine, which established the presence of the Russian military on the territory of the peninsula. On September 29, 2003, the conflict over the island of Tuzla in the Kerch Strait began, during which Russia made clear its position that it was not going to give up its presence in Crimea. In August 2008, there was a military aggression and war against Georgia, which involved the

Black Sea Fleet of the Russian Federation, located in the city of Sevastopol. On April 22, 2010, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the "Kharkiv Agreements" - an agreement on the stay of the Russian Black Sea Fleet on the territory of Ukraine until 2042, with the provision of another 5-year term for consideration of the fleet's stay. The Kharkiv agreements became the basis for increasing the number of personnel of Russian military formations, which were later involved in the occupation of Crimea in 2014. All events should be viewed as a chronology of the Russian Federation's influence in Ukraine and the interference in the Ukrainian Crimea, which has always been accompanied by an extensive information campaign inside and outside the Crimea.

Russia's imperial attitude has long been observed in its constant interference in both the political and socio-humanitarian spheres of Crimea. In November 2006, a new center for the unity of pro-Russian forces emerged - the Sevastopol-Crimea-Russia National Front, which brought together 16 socio-political organizations, including the Congress of Russian Communities of Crimea, Sergei Shuvaynikov's Russian Front, and the Crimean Association of Russian compatriots, Patriotic Bloc «In the future - with Russia!». A promising goal of S. Shuvaynikov, who headed the «Russian Front», was the creation of the National Self-Government of the Russians of Crimea and the convening of the constituent assembly of the Russian Duma of Crimea. It was the pro-Russian forces that proved to be the main force in the confrontation of the European vector of Ukraine's movement during the Revolution of Dignity. On December 9, 2013, a rally of Russian organizations of the republic was held in the central square of Simferopol on the initiative of the «Congress of Russian Communities of Crimea», at which a protest was

expressed against the actions of Euromaidan participants in Kyiv.

Using a variety of forms and methods of influence, the Russian Federation has conducted a wide intellectual expansion in various humanitarian spheres of life: science and education, culture and art, media and social communications. «Russian World» became famous in the activities of the Russian Federation in the Crimea due to the activities of various communities, public organizations, movements and associations. Cultural (festivals, fairs), scientific (conferences, symposia, forums), educational (Sunday paramilitary schools, cadet classes, religious organizations, camps, military campaigns, etc.) were held on the peninsula. Russia not only supported the Russian community of Crimea (ROC), the Popular Front «Sevastopol-Crimea-Russia», the National Front «Sevastopol-Crimea-Russia», youth organizations for information, but also sponsored them [2; p. 376].

Pro-Russian NGOs and movements played a role in the events of 2014, allegedly creating a social background and transmitting the "desire of the Crimean people to join the Russian Federation" to the media and the media during the military occupation of the peninsula. Studies describing the pro-Russian Crimean movement have already been published in the temporarily occupied Crimea and beyond. The works of I.V. Ostrovskaya, A.V. Baranov, S.A. Kislytsyn, A.V. Malgin is devoted to this topic [3]. For example, in I.V. Ostrovskaya's work «At the Fault», devoted to the formation and development of the Russian movement in the Crimea and Sevastopol in 1991 - March 2014, the author identifies four stages of formation of the Russian and pro-Russian movements in the Crimea and Sevastopol: the first stage (second half of the 1980s - first half of 1991) included the activities of organizations of national-

cultural and cultural-educational profile, formed during the period of «perestroika» and engaged in the promotion of Russian culture and the restoration of historical memory; the second stage (second half of 1991 - March 1995) is associated with the emergence of organizations advocating for the multinational-territorial status of the autonomous republic, the expansion of its rights and powers; the third stage (the second half of the 1990s - early 2000s) is characterized by the author as a reformatting of the associations, associated with the final settlement of the status of autonomy and issues related to the stay on the Ukrainian territory of the Black Sea Fleet; the fourth stage (2005 - March 2014) was associated with the active Ukrainization of all spheres of life of the regional community, the onset of civil rights of Russian-speaking citizens and is characterized by the emergence of a new kind of Orthodox public associations [3].

The issue of the Black Sea Fleet occupied a special place in the relations between Kyiv and Moscow. On April 5, 1992, the then President of Ukraine Leonid Kravchuk created the Ukrainian Navy by his Decree. Immediately afterwards, the President of the Russian Federation, Boris Yeltsin, signed a decree transferring the Black Sea Fleet to the jurisdiction of the Russian Federation. Negotiations on the status of the Black Sea Fleet lasted from 1992 to 1997. On May 31, 1997, a document entitled «Treaty of Friendship and Cooperation and Partnership» was signed between Ukraine and the Russian Federation. Ukraine has provided the Russian navy with the opportunity to stay in the Crimea, and Russia has refused to make territorial claims to the neighboring country or demonstratively ignore the recognition of its borders.

The Crimean region has always been historically considered by the Russian Federation to be «a purely Russian

land stained with Russian blood». Such a view of Crimea, which dominated and was generally used in Russian politics and the humanitarian sphere, contained philosophical and socio-political principles of attitude to Crimea, was forming the policy of the Russian leadership even after Ukraine gained independence. After 1991, the «bitterness» that Crimea did not remain part of the Russian Federation slightly improved attitudes toward Ukraine as a vassal territory. But the cardinal events of 2014, in particular the Maidan and the Revolution of Dignity, destroyed any illusions of Russian politicians about control of Ukraine. The chosen pro-European vector of Ukraine's development and the conditional end of the era of the «controlled outskirts of the empire» responded to difficult events in the modern history of Ukraine: the occupation of Crimea and military aggression in southeastern Ukraine.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соколов Б. Чей же Крым? Российские имперские мифы про «подаренный» Хрущевым полуостров и реальность истории. <https://day.kyiv.ua/ru/article/podrobnosti-istoriya-i-ya/chey-zhe-krym>
2. Kulchytsky S., Yakubova L. Crimean knot. Kyiv. Clio Publishing House LLC. 2018. p. 376
3. Савицкий И.В. Крымское общество накануне русской весны: новое исследование о развитии русского движения в Крыму. Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Серия "Исторические науки". Том 6 (72), №1. 2020. С. 128-136. http://sn-histor.cfuv.ru/wp-content/uploads/2020/05/128-136_Savickij.pdf
4. Кульчицкий С. Народження і крах «Республіки Крим» <https://tyzhden.ua/History/240232>
5. Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної

конференції (Київ, 2016 р.). Упор. П.Гай-Нижник. Київ. «МП Леся». 2016. 352 с.

6. Российская доктрина международного права после аннексии Крыма. А. В. Задорожний, Укр. асоц. междунар. права, Киев. нац. ун-т им. Т. Шевченко. Ин-т междунар. отношений. Киев: К.И.С. 2015. 143 с.

7. Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки / П.П.Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П.П.Гай-Нижник, І.Й. Краснодемська, Ю.С.Фігурний, О.А.Чирков, Л.В.Чупрій. Київ. «МП Леся», 2018. 435 с.

Anna NYTCHENKO,
*PhD Student, Institute of Journalism,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
nytchenko.a@gmail.com*

CONFLICT-SENSITIVE TOPICS OF THE UKRAINIAN ANALYTICAL TV PROGRAMS

Main objective of the study is to determine whether Ukrainian analytical TV programs of channels UATV and «Dom» from «Multimedia platform of foreign broadcasting of Ukraine» cover the conflict-sensitive topics. And how they show the situation in Ukraine, whether they use the conflict-sensitive terminology in a correct way. The study can be useful for scientists, social organizations, Ukrainians and foreigners interested in the fight against Russian aggression.

Keywords: Ukrainian TV; Analytics; Conflict Sensitivity

Coverage of the conflict-sensitive topics in mass media and correct use of their terminology are very important on the way to stop Russian aggression. We live in the period, when media freedom is threatened by Moscow`s «attempts to manipulate public opinion through fake news, propaganda and hate speech» [1]. This problems, also the state and quality of conflict research in Ukraine and in the world was discussed and studied a lot by social organizations, journalists, specialists from international project «Media Dialogue», scientist from the Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University

of Kyiv. There are works of Dr. Wolfgang Ressmann, Yevhen Tsybalenko, Volodymyr Shabliovskiy, Kateryna Sokolova and others.

The state enterprise «Multimedia platform of foreign broadcasting of Ukraine» is worth to be studied, because it's making very big steps in covering conflict-sensitive topics. We used such a methodology as monitoring, quantitative and qualitative content analysis of the analytical TV programs of the channels, created on its base: UATV and Dom (Home). The programs of their own production are about «today's events in Ukraine and its temporarily occupied territories, about the course of economic reforms, achievements in science and culture, about famous Ukrainians and brave contemporaries, about history, amazing nature and tourist routes» [2].

UATV is addressed to a wide foreign audience and is designed to convey to the whole world objective, relevant and interesting information from Ukraine and about Ukraine from the first hand. UATV covers almost 60 countries via satellite, for example Georgia, Canada, Poland. The Ukrainian government created UATV in 2015 year, and «Dom» – in 2020. The last one is broadcasting in Russia-occupied Crimea and parts of the easternmost Donetsk and Luhansk regions that the government in Kyiv doesn't control. This TV channel was created after consultations with journalists and public. «Dom» is a reliable way to communicate with audiences suffered from Russian aggression [3]. As Yulia Ostrovska, the CEO of «Multimedia platform of foreign broadcasting of Ukraine», said during the presentation in Kyiv, «54 percent of people in the occupied territories don't have access to Ukrainian television channels and 43 percent can't access Ukrainian websites» [4]. So, as she said, one of the channel's goals is the de-occupation of Ukrainians' consciousness. Both are

Russian-language channels, because this is the predominant language spoken in eastern Ukraine and Crimea, there are a lot of Russian speaking people in Europe and in the world in general.

During the study we determined the conflict-sensitive topics coverage in such analytical programs of these TV channels:

- «View from Bankova» [5]
- «Official conversation» [6]
- «Ukraine actually»
- «5 Questions»
- «Let's check»

We found out in these programs the correct use of terminology when talking about the Russian-Ukrainian conflicts, according to the glossary of terms, recently reworked and published by the National Security and Defense Council of Ukraine. They show the real picture and analyze it according to the principles of journalism, democracy and international law.

It's important to determine the level of conflict-sensitive topics research in Ukraine and the world as well as the correct use of terminology when working with conflict-sensitive topics and their coverage in mass media, how it can influence the public perception on the responsibility of actions. The study can be important for journalists, academics, artists and students from different countries, especially Ukraine, and other countries, which suffer from Russian aggression, such as Belarus or Georgia. The main goal is to stabilize and strengthen democracy and free press in this and other countries.

REFERENCES

1. Media Dialogue: Conflict Sensitivity and Research available at: <http://mediadialogue.eu/en/about-us/> (accessed: 24.11.21).
2. UATV Channel available at: <https://uatv.ua/en/about-us/> (accessed: 24.11.21).
3. Dom TV Channel available at: <https://kanal-dom.tv/uk/> (accessed: 25.11.21).
4. The national news agency of Ukraine «UKRINFORM» available at: <https://www.ukrinform.ru/rubric-presshall/2887523-prezentacia-koncepcii-novogo-telekanala-dla-vremenno-okkupirovannyh-territorij.html> (accessed: 24.11.21).
5. View from Bankova, Dom TV Channel available at: <https://kanal-dom.tv/uk/projects/vzglyad-s-bankovoj/> (accessed: 24.11.21).
6. Official conversation, Dom TV Channel available at: <https://kanal-dom.tv/uk/projects/oficialnyj-razgovor/> (accessed: 24.11.21).

Наталія БАТЮКОВА,
студентка 2 курсу магістратури
заочної форми навчання
Інституту журналістики
спеціальності «Журналістика та медіа комунікації»
batuikova99natalia@gmail.com

ВИСВІТЛЕННЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ ВІТЧИЗНЯНИМИ ТА РОСІЙСЬКИМИ ЗМІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

At the present stage, the media are powerful actors in the formation of information and communication strategy of the state and coverage of major events that affect the course of international relations and the formation of the image of the state in the international arena. Conflict events are a key aspect in which journalists must adhere to all standards, act with a high level of professionalism, without violating ethical norms.

Purpose of this article:

- analyze the current state of coverage of the armed conflict in eastern Ukraine by domestic and Russian media;*
- formulate practical recommendations for better presentation to the Ukrainian media of content about hybrid warfare by Russia.*

Key words: armed aggression, war, misinformation, manipulative technologies, mass media.

Виклад основного матеріалу.

На сучасному етапі в умовах безперервної глобалізації медіа постають не тільки потужними комунікаційними суб'єктами подачі контенту в інформаційному середовищі, але і основними засобами для досягнення цілей з боку політичної влади. Вагомий вплив на формування масової свідомості припадає на висвітлення конфліктів засобами масової інформації.

Саме тому найважливішим критерієм подачі інформації, що стосується конфліктних міжнародних ситуацій, є:

- висвітлення журналістами правдивих фактів, які не суперечать реальності;
- дотримуватися балансу між подачею матеріалу та нерозголошенням військової таємниці;
- конкретизувати місце події, щоб уникнути викривлення інформації.

В даній статті досліджено подачу контенту щодо гібридної війни та збройної агресії на Сході України російськими та українськими засобами масової інформації. Конфліктогенність даного феномену полягає у викривленні істинних подій, що відбуваються на тимчасово окупованих територіях України та анексованому Криму, із застосуванням широкого спектру маніпулятивно-дезінформаційних технологій російськими журналістами.

Найчастіше тематика новин щодо України в російських ЗМІ стосувалася наступних тем:

- війна на Сході України;
- невизнання Православної Церкви України у світі;
- нестабільна політична ситуація в Україні;
- економічне зубожіння українського населення;
- провокаційні заклики визнати Україну російською колонією.

Згідно з дослідженнями Інституту масової комунікації, найбільше новин щодо соціально-економічних проблем в Україні можна було спостерігати на таких російських інформаційних ресурсах, як: РІА НОВОСТИ та RUSSIA TODAY. Відповідно найбільша кількість перефразованої інформації з російськими наративами була помічена в наступних українських ЗМІ: 112. UA, VESTI-UKR.COM, NEWSONE.UA, STRANA.UA, ZNAJ.UA [3]. Російські засоби масової інформації неодноразово не піддавали дані факт-чекінгу перед публікацією, що спотворювало відчуття реалій та здатність тверезо, об'єктивно оцінювати ситуацію на Сході України російським суспільством. Для висвітлення подій вони використовували такий арсенал маніпулятивних технологій, як: дезінформація; поширення фейкової інформації; соціальні міфи щодо суспільного життя українців, підкріпленого ілюзорними твердженнями; спотворення інформаційної реальності [2].

На мою думку, війна на Сході України істотно зазнала значних трансформаційних процесів, що прямопропорційно відобразилося на її висвітленні як російськими, так і українськими засобами масової інформації. В першу чергу, це пов'язано із припиненням гарячої фази висвітлення лінії фронту, яка припала на 2015 рік. З тих пір українські журналісти намагаються не тільки висвітлювати події зі Сходу України, але і їх переосмислювати, аналізувати, робити нормативно-пошукові прогнози для цільової аудиторії.

Спостерігається також і зміна в кількісних показниках подачі контенту щодо російсько-української війни на інформаційних ресурсах. Так деякі українські ЗМІ, які не спеціалізуються на військовій тематиці, майже відмовилися від висвітлення новин на фоні тліючої війни. Інші ж, навпаки – змінили формат подачі контенту. Прикладом може слугу-

вати, інформаційний ресурс «Донбас. Реалії», які наразі мають на меті не тільки висвітлювати новини на тимчасово окупованій території, але і популяризувати контент російською мовою, яка б краще охопила російськомовну цільову аудиторію, що цікавиться війною на Сході України [1]. Важливо також розбавляти інформаційне поле на окупованих території новинами, які носять практичний характер, наприклад, розповідати як отримати свідоцтво на тимчасово окупованих територіях або що чекатиме на політв'язнів.

На мою думку, доцільно було б також змінити вектор подачі інформації на тимчасово окупованих територіях. Там українські ЗМІ сприймаються соціумом як щось політично складне, а російські навпаки – як спосіб отримати достовірну інформацію про різні сфери суспільства, не тільки про війну. Саме тому українським ЗМІ важливо налагоджувати комунікативні процеси з цільовою аудиторією на Сході України, висвітлюючи інформацію в таких сферах, як: культура, економіка, спорт та ін.

Отже, за останні роки висвітлення інформації щодо війни на Сході України зазнала значних змін. Українським засобам масової інформації варто звернути увагу на створення інформаційно-комунікаційної стратегії з цільовою аудиторією, що проживає на тимчасово окупованих територіях. В свою чергу російські ЗМІ продовжують використовувати всі інструменти маніпулятивних технологій масовою свідомістю для маніпулювання українського населення на східних територіях держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відсутність діалогу і запит на нормальність . Який наратив про Донбас формують українські медіа. ІВ. UA: веб-ресурс. URL: https://lb.ua/culture/2021/10/08/495239_vidsutnist_dialogu_i_zapit.html
2. Медіа-маніпуляція. Вікіпедія: веб-ресурс. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F>
3. Російська пропаганда в українських онлайн дослідженнях. Інститут соціальних комунікацій: веб-ресурс. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/viyna-vybory-i-tserkva-osnovni-temy-rosiys-koi-propahandy-v-ukrainskykh-internet-zmi-doslidzhennia-i28315>

Надія ВОЛОШКО,
студентка 4 курсу гуманітарно-педагогічного
факультету спеціальності «Журналістика»,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України (м. Київ, Україна)
nadya1115.com@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ЗМІ ЯК МАНІПУЛЯТОРА У СОЦІАЛЬНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Mass media have always had an impact on people's minds. There are examples of the influence of mass media on public opinion. Due to the digitalization of information the information space is hunted by a variety of manipulations.

Key words: manipulation, conflict, fourth estate, digitalization.

На перший погляд, фах журналіста здається їй простим та невимогливим – пиши, на чому знаєшся або про що подобається. Проте це далеко не так, якщо зануритись у глиб проблеми – фахові та комунікативні навички слід удосконалювати щодня і повсякчас. Т. Карлайл та його послідовники зазначали, що журналісти мають велику владу у суспільстві. «У сучасному суспільстві засоби масової інформації перетворилися на могутній політичний інститут, без якого неможливо уявити функціонування публічної влади» [1]. Згадаймо А. Гітлера, який активно використовував для власних потреб можливості ЗМІ. Його однодумець А. Шпеєр визнавав, що за допомогою таких технічних засобів, як радіо і гучномовець,

у вісімдесяти мільйонів людей було відібране самостійне мислення [2].

ЗМІ повсякдень мають справу із актуальним висвітленням найрізноманітнішої інформації: військові конфлікти, захворювання, проблеми ЛГБТ спільноти, політика, гендерна рівність тощо. І достатньо лише кількох «зайвих» слів, які можуть загострити проблему чи навіть спровокувати конфлікт на національному рівні.

Ми живемо у період суцільної діджиталізації, яка вносить корективи у роботу журналіста. За визначенням К. Купріної, діджиталізація – це усілякі способи надання будь-якій інформації цифрової форми [3]. Нині будь-хто може отримувати інформацію як завгодно. Соціальні мережі та новинні портали беруть активну участь у гонитві за першість над традиційними газетами, радіо чи телебаченням. Це породжує проблему з неякісним контентом, сприяє «засміченості» чи то продукує спам із фейкових новин, завдяки яким можна маніпулювати суспільством, здебільшого на «гострі», актуальні теми.

Багато публічних особистостей минулого й сьогодні удавалися до маніпулятивних дій або дотримуються заборонених психологічних впливів через масмедіа, адже це найефективніша спроба вплинути на чужі думки. Кожна людина має слабкі сторони, а відтак нею можна маніпулювати. Дотичними факторами впливу на свідомість людини вважають стереотипи, почуття та страхи. Власне їх і використовують періодично і досить вдало наші політики у передвиборчій кампанії.

На жаль, переважна більшість каналів нинішнього українського медіапростору належить олігархічній владі, що призводить до того, що власник може впливати на контент, який випускає редакція. Журналісти нехтують професійни-

ми стандартами, розповсюджуючи фейкові новини, вводячи в оману значну кількість людей за допомогою сенсацій, із залученням «авторитетних» думок, тобто вдаються до маніпуляцій (зі словом, коли з'являється одразу величезна кількість усіляких запозичень; або занадто підкресленими емоціями).

Масмедіа несуть відповідальність за інформацію, що розповсюджують та наслідки. Важливо бути незаангажованим представником медіа, що транслює інформацію з різних сторін конфлікту і уникати подвійних стандартів у своїй роботі. Керуватися професійними стандартами журналістики, щоб не загострювати проблеми у нестабільних конфліктних ситуаціях у нашому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чувардинський О. "Четверта влада" в структурі громадянського суспільства. Наукові записки. Вип.32. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/chuvardynskyi_chetverta.pdf
2. Шпеер А. Біографія. Режим доступу: <http://www.people.su/ua/126010>
3. Куприна К. А. Диджитализация: понятие, предпосылки возникновения и сферы применения. Вестник научных конференций. Качество информационных услуг. Материалы международной научно-практической конференции (Тамбов, 31 мая 2016 г.). № 5-5, С. 259.

Дмитро ГУЦУЛЯК,
Ад'юнкт ВІКНУ ім. Тараса Шевченка
dimawork07@gmail.com

МОВА ВОРОЖНЕЧІ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОПАГАНДИ "М'ЯКОЇ СИЛИ" РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

The Russian Federation continues the hybrid war against Ukraine. Russia spends a lot of money on propaganda and information attacks. At the same time, the Kremlin wants to expand its geopolitical influence on Ukraine and satisfy Putin's imperial ambitions. Putin, Medvedev and Surkov write special propaganda articles about the weakness of Ukrainian leaders, hate speech and the expansion of their territory. Russia is deploying troops near Ukraine's borders.

Ключові слова: hybrid war, propaganda, the Russian peace, Surkov, hate speech

37-й президент США Річард Ніксон, виступаючи одного разу у Раді національної безпеки з питання бюджетних витрат, говорив: "Один долар, вкладений в інформацію і пропаганду, цінніший, ніж 10 доларів, вкладених у створення систем зброї, бо остання навряд чи буде вжита, в той час, як інформація працює щохвилино і повсюдно" [1].

Так, інформація є одним з найцінніших ресурсів суспільства. В контексті загальних зовнішньополітичних прагнень Російської федерації щодо розширення своїх територій та агресивної гібридної політики відносно сусідніх країн,

зазначимо, що кремлівські можновладці вкладають в інформацію та пропаганду мільярди [2, 3]. Чого вартий тільки вислів В.Путіна сказаний ще у 2016 році “границя Росії нігде не заканчивается” (мовою оригіналу).

На Всеукраїнському форумі «Україна 30» начальник управління Департаменту кібербезпеки СБУ Ілля Вітюк заявив, що “Російські спецслужби ведуть цілеспрямовану роботу проти України в інформаційній сфері, а їхні окремі підрозділи працюють виключно на розхитування ситуації в нашій державі”. За словами керівника ДКІБ, інструментами в гібридній війні стають: телеканали, інформаційні портали, вебресурси, спільноти у соцмережах, поштові сервіси, телеграм-канали, так звані фабрики тролів та окремі блогери [4].

Ці ресурси антиукраїнської пропаганди активно поширюють створену росіянами мову ворожнечі, демонізують усе українське.

Загалом, цього року модною тенденцією істеблішменту країни-агресора стали публікації на українську тематику. Тому цілком можна припустити, що потужні за своїм смисловим змістом меседжі кремлівських керманічів є частиною загальної інформаційної агресії Росії проти незалежної України.

Так, в липні 2021 року відбулася нечувана за 30 років незалежності України подія – офіційний сайт президента Росії опублікував статтю Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» українською мовою [5]. Посил був нахабний та зрозумілий. Російські технологи вдалися до чергової пропаганди “м’якої сили”. Ні, російський лідер не визнав участь російських військ у вбивстві українців на Донбасі, натомість, під таким мирним заголовком читачу вчергове нав’язувалася когнітивна ідея “руського миру”. У

статті прямо відсутня мова ворожнечі. Натомість вона, як і консцієнтальний (від лат. conscientia – свідомість) вплив постійно прослідковуються в тексті: "Люди на Південному Сході (України) мирно намагалися відстояти свою позицію. Проте всіх їх, включно з дітьми, записали до сепаратистів і терористів. Стали погрожувати етнічними чистками і застосуванням військової сили", "послідовники бандерівців", "державний переворот, а услід за ним дії київської влади, неминуче спровокували протистояння і громадянську війну", "все більше переконуюсь у цьому: Києву Донбас просто не потрібен", "створення в українському суспільстві атмосфери страху, агресивна риторика, потакання неонацистам, мілітаризація країни", "для багатьох в Україні проект "анти-Росія" просто неприйнятний. І таких людей – мільйони. Але їм не дають підняти голову", "Правильним" патріотом України зараз оголошується лише той, хто ненавидить Росію" та ін.

Зухвала стаття заступника голови ради безпеки РФ Дмитра Медведева "Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством" [6], що вийшла у жовтні, практично написана мовою ворожнечі, складається з образ та хейту (від англ. hate – ненависть). У своїх "п'яти коротких полемічних тезах" автор намагався можливо продемонструвати своєму багаторічному господарю особисту зрілість як політика та чоловіка, проте нахабно та якомось запаморочено. Хоча цілком можливо, що усі ці випадки – пазли чергової атаки в рамках нав'язаної нам гібридної війни.

Так, неочікувано у російському інформаційному просторі з'явилася стаття екс-куратора проекту "новоросія" від Кремля Владислава Суркова "Куда делся хаос? Распаковка стабильности" [7]. Очевидно, що у нього немає проблем з апаратом мовлення. Він впевнено зазначає, що "Імперські технології ефективні і сьогодні, коли імперії перейменовані

на наддержави” та наголошує, що його держава “не втратила імперських інстинктів”.

Поміж філософських роздумів В.Сурков видає й небезпечні меседжі “Росія отримає свою частку у новому все-світньому збиранні земель (вірніше, просторів), підтвердивши свій статус одного з небагатьох глобалізаторів... Росія розширюватиметься не тому, що це добре, і не тому, що це фізика”.

Днями в інтерв’ю американському виданню *Military Times* начальник Головного управління розвідки Міністерства оборони України бригадний генерал Кирило Буданов зазначив [8], що “Росія має понад 92 тис. військовослужбовців, зібраних біля кордонів України, і готується до нападу до кінця січня або початку лютого. Така атака, ймовірно, включатиме авіаудари, артилерійські та бронетанкові атаки з наступними десантними ударами на сході, десантними нападами в Одесі та Маріуполі та меншим вторгненням через сусідню Білорусь”. При цьому, К. Буданов заявив, що спочатку атака полягатиме у «серії психологічних операцій, що проводяться для дестабілізації України».

Моторошно пригадалося російське “победобесіє “можем повторить”, яке нав’язують росіянам федеральні ЗМІ та соцмережі, синонім якого: смерть, кров, вбивства, жах, біль, страждання. На відміну від цього, українське гасло “ніколи знову” наповнює гордістю за країну та національність. Разом з тим, ми постійно чуємо, що наші військові перебувають напоготові до будь-якого розвитку агресивних збройних викідів з боку Російської федерації.

Інструменти “м’якої сили” Кремля консцієнтально впливають на довірливих пересічних українців через різні джерела поширення інформації. Мова ворожнечі від історичного сусіда цілком може спостерігатися якщо не відкрито, так

поміж рядків. Питання медіаграмотності важливі для кожного споживача такої інформації на тлі гібридної агресії, що триває з боку Росії проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Печенюк А. Інформаційна безпека України як складова національної безпеки. НДІ фіскальної політики. [Назва з екрану. Дата звернення – 26.11.2021] URL: <https://www.ndifp.com/1561/>

2. EUvsDisinfo. (26.02.2020) За пропаганду приходиться платити. [Назва з екрану. Дата звернення – 26.11.2021] URL: <https://goo.su/oQ3>

3. INTERFAX.RU. (26.09.2019) Финансирование СМИ из бюджета предложено увеличить на треть. [Назва з екрану. Дата звернення – 26.11.2021] URL: <https://www.interfax.ru/russia/678102>

4. Сайт СБУ. У спецслужбах РФ є підрозділи, які працюють виключно за українським напрямом, – Департамент кібербезпеки СБУ. [Назва з екрану. Дата звернення – 26.11.2021] URL: <https://ssu.gov.ua/povnyu/u-spetssluzhbach-uf-ye-pidrozdily-yaki-pratsiuiut-vykliuchno-za-ukrainskym-napriamom-departament-kiberbezpeky-sbu>

5. Сайт Кремля. (12.07.2021) Стаття Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців». [Назва з екрану. Дата звернення – 26.11.2021] URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>

6. Медведєв Д. (11.10.2021) Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством. Коммерсантъ. [Назва з екрану. Дата звернення – 26.11.2021] URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5028300>

7. Сурков В. (20.11.2021) Куда делся хаос? Распаковка стабильности. Актуальные комментарии. [Назва з екрану. Дата звернення – 26.11.2021] URL: <https://actualcomment.ru/kuda-delsya-khaos-raspakovka-stabilnosti-2111201336.html>

8. Howard Altman. (Nov. 2021) Russia preparing to attack Ukraine by late January: Ukraine defense intelligence agency chief. Military Times. [Назва з екрану. Дата звернення – 26.11.2021] URL: <https://www.militarytimes.com/flashpoints/2021/11/20/russia-preparing-to-attack-ukraine-by-late-january-ukraine-defense-intelligence-agency-chief/>

Олег Джолос,

кандидат наук з соціальних комунікацій,
доцент кафедри телебачення і радіомовлення,
навчально-науковий інститут журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
jolos72oleg@gmail.com

МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ

There is a rapid in the development of mass media, but we have a problem: the more we know, the less we understand. The moral aspect is very important for mass media. Lets think about the China tragedy in Tiananmen in 1989, the revolutions in countries of the East Europe, genocide in Bosnia and Rwanda. Today , the information is a powerful force in the hands of any government. That is why totalitarian states try to control mass media. They want to alter public perceptions and the behavior of large groups in society. This phenomenon is called a new type of propaganda, it uses psychological impact on the people. The most important task for mass media is to find the way how to develop our civilization.

Key words: information conflict, psychological impact, semantic war, propaganda.

Трагічні події на Донбасі та в Криму які розпочалися на весні 2014 року експерти називають гібридною війною з боку Росії по відношенню до України. В сучасному світі будь-яка війна є гібридною, тобто не обмежується лише

збройним протистоянням, а має ідеологічну, дипломатичну, економічну, та інформаційну складові. Особливість збройного конфлікту на Сході України є його надпотужна інформаційно-психологічна складова.

Глибокий аналіз теорії походження та розвитку інформаційних війн у сучасному світі зробив американський журналіст Філіп Тейлор. У своїй книзі «Глобальні комунікації, міжнародні відносини та ЗМІ починаючи з 1945» [1]. Тейлор доводить що стрімкий розвиток цивілізації, нових технологій масових комунікацій має кардинальний вплив на розвиток міжнародних відносин у сучасному світі. «Починаючи з XX-го сторіччя ЗМІ реально впливають на розвиток нової світової історії», - стверджує Філіп Тейлор. Тейлор детально аналізує вплив ЗМІ на розвиток міжнародних подій під час так званої «холодної війни», війни у В'єтнамі та Перській затоці. Саме революція у технології комунікацій призвела до появи так званих наддержав. Тейлор стверджує, що глобального впливу масових комунікацій на розвиток подій ще не відчувалось у роки Другої світової війни і навіть під час конфлікту навколо Фолклендських островів 1982 року. Але під час війни у Перській затоці проявилась кардинальна та водночас небезпечна роль ЗМІ. ЗМІ під час цієї війни, самі стали суб'єктом конфлікту, а не стороннім спостерігачем. Нерідко ЗМІ свідомо виконували функцію дезінформаторів. Наприклад, коли ЗМІ неодноразово давали інформацію, що атака на Ірак буде розпочато з моря, тоді як насправді армія Хусейна була атакована з суші. Інший приклад, коли трагічні події у Перській затоці, які супроводжувались чисельними людськими жертвами, висвітлювались на телебаченні як «кібервійна», а не реальна трагедія, яка відбувається на планеті.

Можна привести безліч прикладів щодо інформаційної агресії Росії проти України з новітньої історії. Вже на почат-

ку травня 2014 року у Донецькій та Луганській областях у аналоговому та цифровому наземному ефірі були відсутні такі потужні українські мовники як «Інтер», «1+1», «Україна», ICTV, «5 канал». На їх частотах з того часу і до сьогодні відбувається трансляція російських телеканалів: ОРТ, НТВ, РТР, Росія 24. Так само з ефіру зникли регіональні мовники. Обмеження, за наказом самопроголошених республік, торкнулись і абонентів операторів кабельного телебачення та Інтернет-ТВ (IPTV). Дивлячись на легкість, з якою агресори заволоділи як аналоговим, так і цифровим ефірним наземним телебаченням України, можна стверджувати про на той час недостатній рівень технологічної безпеки національної телекомунікаційної інфраструктури та інформаційної безпеки загалом.

Смислова або інформаційно-психологічна війна спочатку перемагає уми і тільки потім території. Очевидно що саме завдяки тотальному домінуванню в інформаційному просторі ще навіть на територіях контрольованих Україною як результат потужному інформаційному впливу з боку агресора, пересічні громадяни Слов'янська, Маріуполя та інших міст сходу повірили в жахи «Правого сектора», на кшталт «розп'яття хлопчика», та вважали українським військових агресорами. Професор Георгій Почепцов називає інформаційну політику Росії по відношенню до України «першою смисловою війною у світі», маючи на увазі останні події на сході України та анексію Криму [2].

Саме телебачення за рахунок своєї візуалізації стає найпотужнішим засобом інформаційно-психологічної війни. Почепцов це називає смисловою війною. «Смислова війна рухається образами. Образ - це символ, переведений в емоційну площину. Режими можуть падати через смерть однієї людини або самоспалення іншого. Образ включає світ емо-

цій, де немає місця раціональним міркуванням. Смерть і самоспалення, які ставали спусковими гачками революцій, яскраво ілюструють поняття «жорстокість режиму». І цей незрозумілий страх паралізував дії політиків і військових. А породження подібного страху також є метою смислової війни. Точно так перед воїнами Чингізхана йшли чутки, що якщо місто не здається, його все одно захоплюють, а жителів поголовно всіх вирізують» [2].

В сучасному світі відбувається бурхливий розвиток масових комунікацій, але водночас виникла проблема: «Чим більше ви знаєте, тим менше розумієте». Тому одним з головних завдань ЗМІ та журналістів є визначення у бурхливому потоці інформації справжніх орієнтирів розвитку цивілізації. Дуже важливим є моральний аспект в роботі працівників ЗМІ. Згадаємо трагічні події у Китаї на пекінській площі Тяньаньмень у 1989 році, революції у країнах Східної Європи на початку 90-х, коли саме ЗМІ ефективно сприяли перемозі ліберальної демократії над авторитаризмом. Але є і інші приклади, коли інформаційні технології, наприклад, радіо, слугували пропаганді фашизму у Німеччині, сталінізму у Радянському Союзі, геноциду у Боснії та Руанді.

Інформація сьогодні є справжньою потужною силою в руках влади. Але інформація сама по собі є сировиною. Саме цьому уряди тоталітарних держав намагається контролювати ЗМІ з метою впливу на свідомість і дії людей. Це явища у сучасному світі називають пропагандою нового типу, яка використовує насамперед психологічний вплив. Незважаючи на це медіа повинні забезпечувати моральність свого контенту, та вільний неупереджений доступ поширення інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Philip M. Taylor. Global communications, international affairs and the media since 1945 / Philip M. Taylor. Taylor & Francis e-Library, Routledge -2003, 248 p.

2. Почепцов Г. Г. Первая смысловая война в мире (Украина, Крым, Россия). - Стаття – Електронний ресурс - Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/31194>

Артем Захарченко,

Кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
докторант Інституту журналістики Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, директор з досліджень
Центру контент-аналізу
artem.zakh@gmail.com

Роксолана Арваменко,

аналітикиня Центру контент-аналізу
roksolana.avramenko@gmail.com

Олена Захарченко,

аналітикиня Центру контент-аналізу
olena.amoli@gmail.com

РЕПУТАЦІЙНІ КРИЗИ НА КНИЖКОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗГОРТАННЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА

This paper shows the patterns of reputation crises in the Ukrainian book market. These crises become very challenging due to the upraise of the Ukrainian book market after the Revolution of Dignity in a face of hybrid warfare. As the main producer of meanings for the Ukrainian national narrative, this market became a target for pro-Russian propaganda, so, its information protection went a strategic issue. We provide content-analysis of the posts in social media about six reputation crises detecting reputation factors of crises` actors, as well as communication analysis of situations, We saw that the lack of professionalism of brands` communication crews so far leads to great reputation damage and requires a strong revise of communication practices on the market.

Ключові слова: соціальні медіа, книжковий ринок, репутаційні кризи, корпоративна комунікація.

Репутаційні кризи та публічні конфлікти у книжковій сфері, навіть якщо вони торкаються окремого видавництва чи автора, безпосередньо визначають репутацію українського книжкового ринку, а відтак – і читання українською. При цьому саме літературна сфера, зокрема просування створюваних нею змістів у масовій комунікації, є важливим інструментом у гібридному протистоянні. Цим і обумовлено актуальність нашого дослідження.

За мету дослідження ми обрали схарактеризувати особливості розгортання репутаційних криз на книжковому ринку України у просторі соціальних медіа.

Український книжковий ринок сприймається значною кількістю його учасників не як власне ринок з чіткими бізнесовими правилами, а як творча сфера, в якій кількісні показники є другорядними (Центр контент-аналізу, 2020). Серед бізнесових практик, які є недооціненими на ринку, є також репутаційний менеджмент.

Для дослідження ми відібрали шість інформаційних криз, максимально різнорідних за: суб'єктом, тематикою, тривалістю кризи, особою обвинувачувача, давністю кризи. За кожним із кейсів вибірку сформовано з постів, репостів та коментарів у Facebook, Youtube, Twitter, Instagram, Telegram, Вконтакте та Однокласники, написаних українською або російською мовами, у яких згадано фігуранта кризи, обвинувача чи бренд книжкового видавництва. Хронологічні межі охопили найактивніші періоди обговорення кожного кейсу. У результаті, ми отримали такий перелік:

- Конфлікт Книгарні Є та Yakaboo щодо російських книжок (перший виток - 20 грудня 2019, другий виток - 14 вересня 2020).
- Обвинувачення видавництва «Фоліо» в неякісних перекладах (дані взяті з 1.03.2017 по 2.06.2021).

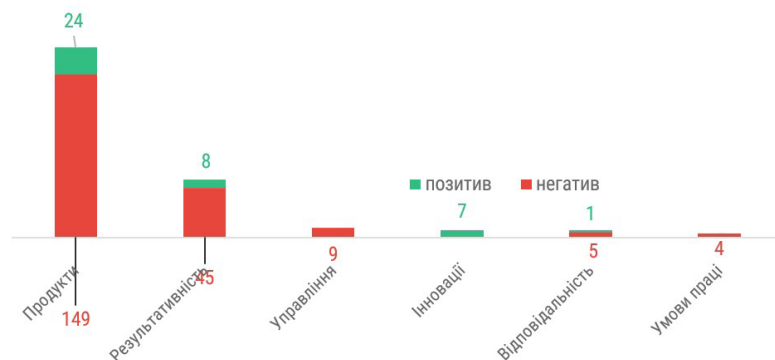

Рисунок 1. Репутаційні фактори, зачеплені інформаційною кризою видавництва «Фоліо», кількість дописів.

- Скандал з Книжковим Арсеналом та письменниками-ветеранами (22.02.2019 – 17.03.2021).
- Скандал зі звільненням менеджменту видавництва «Наш формат» (15.05.2020 – 9.06.2020).
- Суперечка щодо книги Гаськи Шиян «За спиною» (31.08.2019 - 28.01.2021).
- Скандал щодо книжки видавництва «Книголав» про сексуальність для дітей (18.06 – 23.06.2021).

Далі всі повідомлення ми кодували, виявляючи: тональність щодо фігуранта кейсу, щодо бренду, щодо обвинувача, аргументи опонентів фігуранта, аргументи прихильників фігуранта, характеристики бренду фігуранта, репутаційні фактори за матрицею RepTrak (Reputation Institute, 2020).

Дослідження показало, що обговорення конфліктів на книжковому ринку вже досить часто виходить за межі професійної «бульбашки» учасників його ринку: по-перше, через розширення кола активних читачів, обізнаних з подіями у книжковій сфері, і по-друге, через посилення уваги медіа,

Рисунок 2. Репутаційні фактори, зачеплені інформаційною кризою видавництва «Наш формат», кількість дописів.

зокрема проросійських, до подій у цій сфері. В тому числі – і для російської пропаганди, як ми бачили у кейсах «Книголаву», «Фоліо» та «Нашого формату». Такі кейси стають найпомітнішими для широкої аудиторії. Це також є наслідком того, що книжкова індустрія дедалі частіше перетворюється на політичний фактор.

При цьому харизматичні власники або директори часто виступають brandvoice видавництва та інших учасників книжкового ринку, при цьому часто у них відсутня комунікаційна політика і комунікаційні менеджери, які здатні втілити антикризову комунікаційну стратегію.

Через таку непрофесійну поведінку криза, яка спершу зачепила один репутаційний фактор, зможе з часом захопити і інші. Так сталося з кейсами видавництва «Фоліо» (див. Рис.1) та «Наш формат» (див. Рис.2).

У першому випадку старт активної критики за фактором «продукти» спонукав користувачів соціальних медіа згадувати інші проблеми, з якими вони стикалися при взаємодії

з видавництвом. У другому ж, конфлікт почався з фактора «відповідальність» - власника видавництва розкритикували за намір видати книжку етнічної росіянки, але найбільш резонансними виявилися обвинувачення за іншим репутаційним фактором, «умови праці», коли колишні працівники розкрили неетичність поведінки власника.

Деталі дослідження можна прочитати у звіті Центру контент-аналізу (Центр контент-аналізу, 2021).

Відтак, посилення комунікаційної спроможності видавництв і акцептування найкращих практик корпоративної комунікації сприятиме не лише потенційному поліпшенню репутації, яка традиційно впливає на фінансові результати (Zhang, 2018), але також допоможе зробити книжковий ринок важливим інструментом у протидії інформаційним впливам завдяки тому, що теми цього ринку отримують дедалі більше поширення за межами книжкової інформаційної сфери. Російська пропагандистська машина намагається використати репутаційні кризи на ринку для просування власних меседжів, і протидія цим спробам стає завданням захисту вітчизняного інфопростору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Reputation Institute. (2020). RepTrak. <https://www.reputationinstitute.com/solutions>
2. Zhang, X. (2018). Estimating the Weights of Media Tonalities in the Measurement of Media Coverage of Corporations. *Communication Research*, 45(7), 987–1011. <https://doi.org/10.1177/0093650215626977>
3. Центр контент-аналізу. (2020). Читання в контексті медіаспоживання: вплив карантину на читацьку поведінку українців. https://drive.google.com/file/d/15eZw4iK-ldrXewQLFQ63eI_8nBE-GFqU/view
4. Центр контент-аналізу. (2021). Як працює репутація на книжковому ринку України? Результати дослідження. <https://ukrcontent.com/reports/chi-isnue-reputaciya-na-knizhkovomu-rinku-prezentaciya-rezultativ-doslidzhennya.html>

Роксолана КРАВЧЕНКО,
аспірантка Інституту журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
lisovskalana@gmail.com

ВІЙНА НА СХОДІ УКРАЇНИ В ЕФІРАХ НОВИН СУСПІЛЬНОГО МОВНИКА

Due to the fact that the war in eastern Ukraine has been going on for eight years, Ukrainians are used to living in a state of armed conflict. News from the front about dead and wounded servicemen is already being caught as a fact, and the number of such materials on the air is declining. This study analyzes the quantity and quality of news about the war in Ukraine on the Public Broadcaster over the past month. The analysis of the results revealed a sufficient amount of materials, but a decrease in the quality of production of this content.

Key words: war, conflict, Suspilne, news

Після анексії Криму і окупації Донбасу в українському медіапросторі стали з'являтися проекти, які розповідають про послідовну агресивну політику Росії, а також вказують на різноманітні фейки з російського боку. Приміром, 2 березня 2014-го року запустили сайт для перевірки фактів Stopfake.org. Ініціаторами його створення стали викладачі, випускники та студенти Могилянської школи журналістики та програми для журналістів і редакторів Digital Future of

Journalism [7]. 1 серпня 2018 року з'явився проєкт "По той бік новин", який складається з трьох елементів: соціальна медіа-кампанія з протидії дезінформації у ЗМІ; тренінги для блогерів, громадянських журналістів та репортерів регіонів; курси медіаграмотності [6]. На телеканалі ICTV щотижня транслюють програми "Гражданская оборона"[5] і "Анти-зомбі" [3], а на 24-му телеканалі щодня йде "Весті Кремля" [4] - метою усіх цих програм є протидія інформаційній війні проти України в умовах російської агресії. Вони аналізують новини про Україну, які транслюють російські ЗМІ.

Та попри це, згідно з проведенням опитуванням, 78% користувачів мережі вважають, що в Україні не достаньо висвітлюють події про війну на Донбасі.

Саме тому було вирішено перевірити кількість і якість новин на Суспільному мовнику про ситуацію на непідконтрольних Україні територіях Донецької і Луганської областей. Це медіа було обране як найбільша на незалежна медіакомпанія України, яка не обслуговує жодних державних органів, політичних та бізнесових структур [8].

Об'єктом дослідження були обрані випуски новин о 21:00 на Суспільному мовнику.

Предмет дослідження — кількість і якість висвітлення подій про війну Донбасі.

Мета роботи: зосередити журналістів на важливості висвітлення новин про війну.

Завдання:

- проаналізувати кількість новин даного спрямування в ефірі випусків новин Суспільного за останній місяць;
- визначити пріоритетність новин щодо ситуації на Донбасі в ефірній сітці;
- з'ясувати, чи відповідають новини стандартам журналістики.

Для перевірки стану новин про війну був проведений моніторинг новин в прайм-тайм (о 21:00) від 1-го до 31-го жовтня: перевірено кількість таких матеріалів за останній місяць у вечірньому випуску новин, їхня форма (начитка чи сюжет), розташування в ефірній сітці, а також дотримання стандартів в даних матеріалах.

Згідно з аналізом, у ефірах Суспільного за місяць було зроблено 49 матеріалів на тему війни на Донбасі. З них 14 сюжетів, 1 — включення і 34 начитки. Більшість матеріалів — це зведення з передової про кількість обстрілів чи поранення. Один матеріал був без посилання на джерело. За місяць 6 днів не було жодного матеріалу про зону бойових. Два сюжети написані з метою підняття патріотичного духу. 14 матеріалів розміщувалися в другій частині випуску.

З огляду на результати опитування, українському глядачеві не вистачає висвітлення подій щодо війни на Сході України. А згідно з кількісно-якісним дослідженням ефірної сітки Суспільного мовника, на телеканалі досить часто підіймається тема збройного конфлікту, утім, не вистачає матеріалів, які б підіймали моральний дух і почуття патріотизму. Також за увесь час було лише одне пряме включення в ефір експерта. У випусках новин не вистачало саме пояснень військових аналітиків чи службовців про події, які відбуваються в Донецькій та Луганській областях.

Опрацювавши ефіри новин Суспільного мовника в період з 1.10 до 31.10 2021 року, дослідивши думку аудиторії, ми дійшли висновку, що:

1. На Суспільному телеканалі досить велика увага приділяється висвітленню подій на Сході України;
2. Не вистачає більш глибоких матеріалів про війну в Україні, а також історій, які б виховували патріотизм;
3. Більшість матеріалів були пріоритетними у випусках і

розміщувалися в першій частині ефіру;

4. Новини відповідають стандартам журналістики, подаються без виправдовування дій бойовиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джолос О. В. Упровадження Суспільного телемовлення в Україні: комунікаційні організаційні та правові аспекти : дис. канд. наук з соц. комун.: 27.00.04 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2017. 215 с.

2. Про суспільне телебачення і радіомовлення: Закон України за станом на 23 лип. 2021 р. / Верховна Рада України. Київ : Парлам. вид-во, 2014. (Закон України)

3. Антисомбі. URL: <https://ictv.ua/ua/antyzombi/ostanni-vypusky-antyzombi/> (дата звернення: 23.11.2021)

4. Весті Кремля URL: https://24tv.ua/vyesti_kremlya_tag5005/ (дата звернення: 23.11.2021)

5. Гражданская оборона. URL: <https://www.mti.edu.eg/upload/libfiles/0/0/15.html?video=oKYkUMNGU3w> (дата звернення: 23.11.2021)

6. По той бік новин. URL: <https://irrp.org.ua/about-2/> (дата звернення: 23.11.2021)

7. Stopfake. URL: <https://www.stopfake.org/uk/pro-nas/> (дата звернення: 23.11.2021)

8. UA:Перший. URL: <https://tv.suspilne.media/live#ua>. (дата звернення: 23.11.2021)

Ihor MYSLOVSKYI,

*PhD student, Institute of Journalism of
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
ihormyslovskiy@gmail.com*

HOW TV MAKES HARD NEWS SOFTER: MEDIA COVERAGE OF THE CONFLICT IN DR CONGO IN THE REPORTAGES ABOUT UKRAINIAN PEACEKEEPERS

The theses analyze media coverage of Congolese conflict in the reportages about Ukrainian contingent of UN peacekeeping mission. Having applied methods of monitoring and evaluation, the author identifies and considers some specific issues in covering conflict in DR Congo, to name few: the absence or mosaic explanation of the historical and political contexts of the conflict, having no clarity in determining parties to the conflict (an abstract enemy), misusing of crucial definitions and synonymous series, etc. Media coverage of Congolese conflict has been also analyzed in terms of the concept of hard and soft news. The author concludes that those reportages have the form of hybrid 'softened hard news' instead of being classically hard ones.

Keywords: media coverage, conflict, terrorism, DR Congo, hard and soft news, journalism.

Журналістика зазнає неспинних та серйозних трансформацій відповідно до вимог епохи, адаптуючись як до останніх технологічних новинок, так і до ринкового попиту. Дедалі більше медіа готові пожертвувати своїми функціями

журналістики як соціального інституту заради успіху в межах комерційного проєкту. А отже, пріоритет може зміститися від соціально відповідального інформування суспільства до банального втримання уваги аудиторії будь-якою ціною, орієнтуючись винятково на її забаганки й інтереси.

На користь останнього свідчать процеси, які з кожним роком стають більш виразними на українському телебаченні та відчутно впливають на продукування контенту – від підбору тем до форм подачі матеріалу. До таких медіатрендів, наприклад, ми можемо зарахувати таблоїдизацію, інфотеймент і фреймування, націлене на тотальне спрощення інформації замість глибокого пояснення теми. Особливо це стосується «жорстких» новин (hard news), зокрема світових конфліктів, які за своєю природою є комплексними, включають інтереси кількох сторін та перебувають у постійних пошуках зважених підходів до вирішення. Й останнє нині сильно ускладнюється розквітом гібридних методів боротьби, які при спрощеному інформуванні можуть грати на руку ворога або викривлено представляти поточну ситуацію в світі. Тож, на наше переконання, конфлікти потребують професійного медіависвітлення в межах концепції саме «жорстких» новин.

Тому метою цих наукових розвідок є проаналізувати медійне висвітлення конфлікту в ДР Конго у матеріалах про український контингент миротворчої місії ООН. Для реалізації поставленої мети були виокремлені наступні завдання: (1) окреслити проблемні питання професійності медіависвітлення цього конфлікту та (2) проаналізувати подачу інформації в межах типології «жорстких» та «м'яких» новин. Виконання сформульованих завдань передбачає застосування методів моніторингу та оцінювання (1), структурного та компаративного аналізу (2), а також загальнонаукових методів аналізу, синтезу, аналогії та узагальнення (1, 2).

Джерелами інформації для моніторингу стала новинна програма «Подробиці» (щоденні випуски о 20:00) на телеканалі «Інтер». Матеріали про український контингент миротворчої місії ООН у ДР Конго автор зафіксував під час іншого свого дослідження й вирішив детальніше проаналізувати сукупність цих даних. Моніторинг охопив період з 02.12.2019 р. до 10.01.2020 р. та виявив 7 репортажів (від 4, 7, 9, 10, 12, 13 грудня 2019 р. та 9 січня 2020 р.), загальний хронометраж яких перевищує 23 ефірні хвилини (об'єкт дослідження). Предметом же стали особливості медіависвітлення конголезького конфлікту.

Конфлікт у ДР Конго – в контексті відбору інформації за наближеними інтересами в журналістиці – цікавий для нашої аудиторії тим, що саме там перебуває найбільший український контингент серед всіх миротворчих місій ООН (це 250 осіб зі складу 18-го окремого вертолітного загону [1]). Мандат цієї місії триває з 2012 р., і за цей час українські військові здобули добру славу серед миротворців, надаючи допомогу урядовим конголезьким солдатам, стримуючи атаки ісламістів ADF та евакуюючи своїх побратимів по місії.

Історія ж конголезького конфлікту тривала й складна, проте нам потрібно її коротко викласти для подальшого аналізу. У 1994 р. жертви геноциду в Руанді тікають до Заїру (тодішня ДР Конго), де за чотири роки піднімають повстання, які втягують зовнішніх гравців та переростають у так звану Другу конголезьку війну. Силами миротворців ООН кровопролиття таки вдається зупинити, а в 2006 р. схвалюється Конституція. Однак незаконні збройні формування лишаються на території ДР Конго з того часу та контролюють території, багаті на корисні копалини. Саме від цих бойовиків нині миротворці ООН боронять цивільне населення.

Варто відзначити, що вже саме медіависвітлення такої

події заслуговує схвальної професійної оцінки, оскільки попередні авторські моніторинги новин на найрейтинговіших телеканалах України не фіксували жодних матеріалів про участь українського контингенту в миротворчих місіях ООН. У час занепаду міжнародної журналістики, пов'язаного, певно, з низьким ринковим попитом (це підтверджують результати соціопитування «Демократичної ініціативи», в якому 51% українців не зміг назвати жодної політичної події 2019 року в світі [2]), внесення такої інформації до медійного порядку денного на телеканалі «Інтер» може урізноманітнити тематику новин й надати чи поглибити знання аудиторії у геть новій темі, розвиваючи інформаційну компетентність з цього питання.

Проаналізовані матеріали за інформаційний привід мають не події безпосередньо конголезького конфлікту, а зміни в діяльності українського контингенту миротворчої місії ООН, зокрема серія репортажів розпочинається ротацією військових. Тому абсолютна більшість ефірного часу й медійна увага прикута до життя наших солдат на базах в ДР Конго, їхніх бойових завдань та сторітеллінгу учасників місії. Та попри це журналісти, на нашу думку, висвітлюючи такі події, мають дати глядачам контекст самого конфлікту, аби уникнути абстракцій у такому складному питанні та запобігти «кліповому» сприйняттю теми.

Аналіз репортажів виявив чимало проблемних питань у медіависвітленні конголезького конфлікту та участі українських миротворців у ньому:

1. відсутнє або ж мозаїчно наявне пояснення історичного та політичного контекстів конфлікту: у жодному з репортажів не подавалася довідка, не розповідалися витоки й причини конфлікту, не зазначалися політичні й інші інтереси сторін, зацікавлення зовнішніх акторів (до прикладу, у репортажі

від 9 грудня 2019 р. жодного разу журналіст не згадав мету перебування українських військових у ДР Конго, не кажучи вже про глибинне пояснення тамтешнього конфлікту);

2. відсутня чіткість у розмежуванні сторін конфлікту, що призводить до появи образу абстрактного ворога, який телеглядачам конкретно невідомий: журналіст часто називав ворогами то сепаратистів, то бойовиків, то терористів, то ісламістів, однак зрідка уточнював їхню приналежність до угруповань, організацій чи кураторів (наприклад, у репортажі від 7 грудня 2019 р. кореспондент для опису ворога вживає наступні дві абстракції – «почастішали напади бандитів на миротворців» та «застосовували проти незаконних збройних формувань озброєння – це гармати і керовані ракети»);

3. грубі понятійні вживання та помилкові синонімічні ряди: ворогів репортер у сюжеті від 4 та 13 грудня 2019 р. називав «терористами», «місцевими сепаратистами», «бойовиками», «ісламістами» та «учасниками антиурядових протестів», а вже в іншому репортажі від 9 січня 2020 р. журналіст жодного разу не згадав «тероризм», натомість охрестивши конфлікт «громадянською війною»;

4. проблематика легітимізації терористичної боротьби: навішуючи ярлики «сепаратизму», «національно-визвольної боротьби» чи «громадянської війни», журналіст може опосередковано виправдовувати незаконні методи політичної боротьби, як тероризм, змішуючи його характеристики з особливостями інших феноменів;

5. можлива поява помилкових домислів про конфліктну ситуацію чи країну через брак інформації: наприклад, коли автор сюжетів часто згадує ісламістських терористів, то телеглядач може помилково подумати, що більшість конголезького населення – це мусульмани, що не відповідає дійсності.

Переглянувши й проаналізувавши репортажі, ми можемо зробити висновок, що глядач не отримує базових знань про конфлікт у ДР Конго. Відповідей на ключові питання – хто та чому воює – у матеріалах немає. Репортери можуть апелювати до такого твердження із зауваженнями про брак ефірного часу та неможливість вмістити історичний і політичний контексти конфлікту в одному сюжеті, однак такі пояснення нам видаються невиправданими. Вимог щодо деталізованого й розгорнутого бекграунда у кожному матеріалі автор цієї статті не ставить і вважає достатнім пояснення конфліктної ситуації кількома реченнями одного закадру в сюжеті. Водночас ми зауважуємо, що навіть у репортажі «Подробиць» від 13 грудня 2019 р., хронометраж якого становить 7 хвилин 36 секунд (тривалість інших сюжетів становила 3-4 хвилини), немає вищезазначеної інформації.

Глядач, який раніше не був ознайомлений з цією темою, майже напевно не знатиме терористичного угруповання ADF. І подальші розповіді про цих терористів без жодної довідкової інформації робитиме з них ворога-«психопата» [3]. Така форма подачі викривляє реальну терористичну ситуацію у світі та унеможлиблює її розуміння глядачем. Саме брак інформації дозволяє терористам у своїй пропаганді прикриватися такими ярликами, як «сепаратист», «борець за свободу й історичну справедливість», «національний визволитель» тощо. Не встановлені журналістами рамки в статусі підігрують ворожим маніпуляціям на інформаційному фронті.

Для запобігання цьому варто коротко й чітко вказувати статус бойовиків та їхні реальні мотиви, а якщо йдеться про тероризм, то окреслювати політичний контекст цих мотивів. Наприклад, терористи націлені на подальший підрив нестабільної політичної системи ДР Конго, оскільки це дозволяє їм

тримати під контролем багаті на корисні копалини території та займатися контрабандою, що служить фінансуванням для подальшої терористичної діяльності. До речі, жодного разу в репортажах не згадувалося, що ADF є африканським партнером «Ісламської держави» – організації, яка часто з'являється в українських новинах, а отже, використання її назви могло б допомогти глядачу встановити асоціативні зв'язки між ADF і тероризмом.

Дефіцит фактів та бекграундів, точності й глибинності, строгості у подачі інформації віддаляє проаналізовані нами репортажі «Інтера» від «жорстких» новин (hard news) у їхньому класичному сприйнятті. До «жорстких» новин зазвичай відносять різні політичні та значущі події, які виходять за рамки буденності та/або становлять значний суспільний інтерес, є важливими для поінформованого суспільства. Зазвичай вони мають більш структуровану форму подачі інформації та чітко відповідають на класичні журналістські питання «5W+H»: що сталося? коли? де? які дієві особи? яким чином? чому? На нашу думку, така подія, як діяльність українських миротворців під егідою ООН в ДР Конго, належить до «жорстких» новин (тут йдеться про конфлікт, політику, міжнародні інституції, миротворчу діяльність, військову справу тощо).

Однак вищезазначені характеристики не відобразилися у технології виробництва репортажів, натомість вона увібрала ознаки «м'якої» новини. На відміну від «жорсткої», «м'які» новини більш «сенсаційні, персоналізовані та зорієнтовані на героїв-знаменитостей... [Вони] більш практичні, зорієнтовані на драматизм (злочини, нещастя); характеризуються більш особистісною формою подачі матеріалу та менш офіційною мовою викладу» [4]. Стиль «м'якої» новини радше апелює до емоційного сприйняття інформації, а не

фактологічного. Також він вбирає ознаки «інфотейнменту», коли новини подаються у максимально розважальній формі.

Кожен досліджуваний нами репортаж можна назвати гібридом «жорсткої» та «м'якої» новини. При цьому, ми не можемо схвально відгукнутися про доцільність застосування такого методу, оскільки, на наш погляд, це перешкоджає сприйняттю серйозної інформації, насичуючи її не найважливішими деталями. Наприклад, коли у репортажі від 9 грудня 2019 р. йшлося про спалахи Еболи, дифтерії, малярії й методи боротьби з цими хворобами, репортер присвятив значну частину сюжету тому, що поряд з українською базою в цей час грали у футбол інші миротворці, і їм нібито заважав дим дезінфекції. У репортажі від 10 грудня 2019 р. про заворушення у Гомі розповідав один із місцевих, проте репортер зацентрував свою увагу не на самих подіях, а на тому, що цей місцевий вивчив суржик та навіть вміє лихословити, з чого солдати сміються.

Рясніють проаналізовані матеріали інфотейнментом та сторітеллінговою сенсибілізацією, що, беззаперечно, притаманно «м'яким» новинам. До прикладу, репортаж від 12 грудня 2019 р. повністю присвячений благодійності українських миротворців та їхній опіці над дитячим інтернатом. Сюжет насичений різними «лайфами», чуттєвими фактами, синхронами й закадрами. Журналіст розповідає наступне: «Всі наші пройшли війну на сході України. Усім серцем відчули долю дітей новітньої війни. Розуміють їхні страждання, тому й тут не можуть лишитися осторонь». Та водночас фактологічна складова знову лишається незадовільною, оскільки автор не пояснює наступні слова: «У будинку-інтернаті на околиці міста Гома 72 дитини: їхні сім'ї були повністю знищені під час етнічних чисток на сході Конго». Йдеться про відсутність інформації, хто й коли здійснював етнічні чистки

і чи варто їх розглядати в контексті сьогоденних загострень в країні.

Висновки. Репортажі про український контингент миротворчої місії ООН в ДР Конго на телеканалі «Інтер» увібрали ознаки відразу двох типів новин – «жорсткої» та «м'якої», ставши своєрідним гібридом, який можна назвати «пом'якшеною жорсткою» новиною (*softened hard news*). Конфлікт у ДР Конго та український миротворчий контингент за специфікою інформації є «жорсткою» новиною, однак яку журналісти «Інтера» «пом'якшили» «інфотейнментом», сенсibiлізацією, сторітеллінгом та відбором побутових й драматичних тем і подій навіть за таких надзвичайних умов.

Водночас не можна назвати професійним медіависвітлення конфлікту в ДР Конго у цих матеріалах. Глядача майже повністю залишили без історичного та політичного контекстів конфлікту, що призводить до «кліпового» сприйняття поданої інформації, тобто її не глибинного розуміння. Також репортажі формують образ абстрактного ворога, оскільки журналіст конкретно не вказує, проти кого воюють українські та інші миротворці. Ба більше, репортер припускається грубих помилок у вживанні понять, синонімічно називаючи терористів сепаратистами й бандитами, а конфлікт називаючи громадянським. Медіависвітлення таких подій має бути фактологічно вичерпним й давати достатньо інформації для розмірковування щодо можливих шляхів їхнього вирішення (у такий спосіб медіа залучають аудиторію до миротворчого діалогу).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олійник, Ю. ДР Конго: конфлікт, українські миротворці та інтереси. Інтернет-видання «Новинарня». <https://novynarnia.com/2020/02/03/dr-kongo-konflikt-ukrayinski-mirotvorts-ta-interesi/?fbclid=IwAR1IfGwp1hUTh8sWjA9413C1CrZCen_HRguLLlO25Pvs40oE9faR2XlB1qk> (18 листопада 2021).
2. Більшість українців не змогли назвати жодної важливої політичної події світу за 2019 рік. Інформаційне агентство УНН. <<https://www.unn.com.ua/uk/news/1843508-bilshist-ukrayintsiv-ne-zmogli-nazvati-zhodnoyi-vazhliyoyi-politichnoyi-podiyi-svitu-za-2019-rik>> (20 листопада 2021).
3. Kelly, M. J., & Mitchell, T. H. (1981). Transnational terrorism and the Western elite press. *Political Communication*, 1(3), 269–296.
4. Піонтек, Д. Таблордизація і журналістика. *MediaSapiens*. <<https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/6423/2012-08-18-tabloidyzatsiya-i-zhurnalistyka/>> (21 листопада 2021).

Марія Сабадаш,
магістрантка Навчально-наукового
Інституту журналістики КНУ ім. Шевченка
maria.sabadash99@gmail.com

СТРІТ-АРТ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ ОБІЗНАНОСТІ ПРО КОНФЛІКТНІ ТЕМИ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ АРТ-ОБ'ЄКТУ «ПІДЗЕМНИЙ БЕЗВИХІДЬ»)

This paper intends to explain how street art can be used as a communication tool to promote conflict-sensitive topics in Ukraine. For this, it is proposed to analyze in detail the art object "Underground dead end" by NGO "CrimeaSOS". The art object tells about Crimean Tatar political prisoners. The goal of the project was to raise public awareness of this issue. To assess the effectiveness of such a communication tool, monitoring of media, social networks was carried out, as well as an expert interview with the project coordinator and the artist.

Keywords: street art, communication tools, conflict-sensitive topics, Crimean political prisoners.

Наша мета полягає у тому, щоб розглянути, чи може стріт-арт виступати комунікаційним інструментом, який підвищує обізнаність про конфліктно-чутливі теми в Україні. Для цього було обрано арт-об'єкт під назвою "Підземний безвихідь", який зачіпає україно-російський конфлікт, а саме – проблему кримських політв'язнів.

Проєкт "Підземний безвихідь" був реалізований громадською організацією КримSOS та тбіліською платфор-

мою ARTІФ. Автором ідеї та координатором проекту стала Міла Шевченко, а виконавцем грузинський художник Давід Кухалашвілі. Відповідно до своєї мети проект має нагадати українському суспільству, про те, що Росія досі утримує в заручниках майже сотню кримських політв'язнів, а також підвищити рівень знань громадськості про кожного в'язня. Тобто, арт-об'єкт має розповідати історії бранців та допомогти аудиторії осягнути їх теперішнє становище.

Для цього підземний перехід у центрі Києва (на Хрещатику) перетворили в коридори в'язниці. І це не лише стилізація стін та намальовані двері тюремних камер, а й загальна атмосфера, така дрібниця, як лампочка, що блимає, в напівтемному переході. В експертному інтерв'ю, котре було проведено в межах дослідження, Міла Шевченко зазначає: "у перехожих виникає розуміння, що от через 2 хвилини можна вийти з «переходу-в'язниці» та повернутись до звичного життя, але в реальному житті є кримські політичні в'язні, які вимушені існувати за ґратами та відбувати надумане покарання протягом 10, 15 чи 20 років".

Було вирішено обрати стріт-арт у ролі комунікаційного інструмента, оскільки, за словами координаторки проекту, подання інформації через круглі столи та робочі групи не викликає зацікавлення у пересічного українця, ЗМІ пишуть про політв'язнів ситуативно, більшість кейсів та прізвищ відомі лише правозахисникам. Арт-об'єкт "Підземний безвихідь" не лише привертає увагу до української конфліктно-чутливої проблеми, а й справді намагається підвищити обізнаність громадськості, оскільки в переході-в'язниці на кожній намальованій двері камери розміщено QR-код, за яким будь-який охочий може перейти на сайт та прочитати історію конкретного бранця.

Щоб про проект дізналося якнайбільше людей, а отже, й

про проблему, то координатор Міла Шевченко та художник Давід Кухалашвілі ходили на прямі ефіри радіо і ТБ, давали інтерв'ю представникам різних медіаресурсів. Крім цього ГО "КримSOS" анонсували роботу на сайті організації та розказали про проект на ФБ-сторінці, розіслали інформацію на ресурси інших громадських правозахисних організацій, на відкриття арт-об'єкта запросили ЗМІ, представників КМДА і держорганів, відомих колишніх політ'язнів, представників кримських громад і студентів Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Арт-об'єкт став дієвим інформаційним приводом для медіа, щоб вкотре нагадати про політичних в'язнів окупованого Криму. 42 інтернет-видання створили публікації, серед яких 21% – це регіональні медіа, а саме – київські онлайн ЗМІ ("Київ Депо", "Київ медіа", "Вечірній Київ", "Хрещатик", "Big Київ" та "Київсіті"). Цей стріт-арт має досить значну кількість згадок у топових всеукраїнських медіа: 3 сюжети на телебаченні (Інтер, 1+1 та Україна) та 6 матеріалів в інтернет виданнях (Гордон, Радіо Свобода, 24 канал, Обозреватель, Страна юа, УКРІНФОРМ).

Варто зазначити, що зацікавлення зі сторони ЗМІ спостерігалось ще до офіційного відкриття арт-об'єкта: журналісти телеканалу 1+1, не розібравшись, зняли сюжет для ранкової новинної програми про те, що в центрі Києва невідомі графітчики розмалювали перехід [7], що викликало бурю в соцмережах і додатковий інтерес до проєкту. В подальшому це стало одним із факторів цікавості медіа до арт-об'єкта.

Ще одним інформаційним приводом стало паплюження стріт-арту невідомими. Про це медіа створили вісім новин. Однак заголовки таких публікацій акцентували увагу на тому, що був зіпсований арт-об'єкт в центрі столиці. Лише три новини з восьми в заголовок винесли те, що стріт-арт був

присвячений в'язням Кремля. Тобто, новини, які інформаційне навантаження перекладали саме на тему вандалізму, привертати менше уваги до теми кримських бранців.

Заголовки новин, які повідомляли про відкриття арту, здебільшого напряму звертають увагу на проблему: "Київ: зайшов у перехід - опинився у СІЗО" [1], "Підземний перехід у центрі столиці перетворили на уявне СІЗО", "Хто і навіщо намалював перехід-СІЗО під Європейською площею?" [8], "Підземний безвихідь: як у Києві створюють арт-об'єкт на підтримку кримських політв'язнів" [3].

Можливо простежити дві структури медіа повідомлень: перша – розпочинається з ліду, в якому зазначається, що грузинський художник намалював тюремні камери в переході середмістя, говориться, що так прагнуть привернути увагу до кримських політв'язнів, далі в матеріалі пишуть про організаторів ГО "КримSOS", потім подано короткі коментарі засновників проекту, закінчуються матеріали або ж деталями про проект, або ж довідкою про кримських в'язнів та окупацію Криму [9]; друга структура спрямована на те, щоб заглибити читача в атмосферу переходу-СІЗО, немає типового ліду, публікація починається з моделювання ситуації, де читач йде Європейською площею з усіма її радощами життя, а потрапляє до переходу-в'язниці, бачимо гру на контрастах, далі розповідається про організаторів проекту, про складнощі створення стріт-арту, завершують матеріал коментарі художника та координатора проекту щодо проблеми кримських ув'язнених [8]. Однією з особливостей є велика кількість фото в журналістських матеріалах [3]. Тобто, публікації в інтернет-виданнях намагаються якнайкраще передати атмосферу арт-об'єкту та змусити відкинути байдужість до проблеми.

Щодо використання термінології пов'язаної з конфлікт-

ною тематикою, то журналістські матеріали є толерантними, використання мови ворожнечі помічено не було, однак, позиції медійників досить чіткі. Журналісти надають перевагу таким термінам та словосполученням: “політь’язні окупованого Криму”, “окупаційна влада Росії”, “незаконно утримують в неволі”, “військова агресія Росії”, “переслідує окупаційна влада”.

Підтвердженням ефективності популяризації конфліктної тематики стріт-арту “Підземний безвихідь” може слугувати те, що тема стала досить вірусною в Facebook: отримала 20 публікацій, 2173 вподобання, 165 поширень та 203 коментарі [4]. В Twitter маємо лише дві публікації з 63 лайками та 17 поширеннями [5]. Щодо Youtube, то знайдено 8 відео на сторінках телеканалів, однак, в сукупності відео отримали майже 11 тисяч переглядів [6]. В Facebook пости здебільшого створювали приватні акаунти або ж сторінки медіа та громадських організацій (Свободу в’язням Кремля, КримSOS). За емоційним забарвленням дописи нейтральні.

Коментарі в соціальних мережах мають емоційний характер та виражають захоплення реалістичністю або ж відверто говорять, що їх лякає такий арт-об’єкт. Більш інформаційні коментарі можна згрупувати за такими тезами:

- доречне розташування арт-об’єкту, оскільки в переході постійно великий потік людей;
- думки про те, що й українські СІЗО вимагають покращення та модернізації;
- не аргументовані та деструктивні роздуми на тему: “Україна – в’язниця для свого населення”;
- не повне розуміння ідеї, поради влаштувати фотовиставку для кращого пояснення проблеми;
- захват, що нарешті вуличне мистецтво звертає увагу на гострі проблеми.

Про зацікавлення громадськості говорить й те, що про в'язничний коридор розповідали через «сарафанне радіо» і самі перехожі. Про це повідомляє координаторка. Також пані Міла говорить, що в період презентації про арт-об'єкт було більше 60 публікацій у ЗМІ, а на сайті КримSOS і Facebook сторінці з інформацією про «Підземний безвихідь» зросла кількість запитів і читачів. Коли ж через технічні проблеми сайт три дні не працював, на пошту ГО і в Facebook написали декілька повідомлень, що QR-коди в переході не працюють.

Оцінюючи ефективність "Підземного безвиходу", грузинський художник Давід Кухалашвілі говорить, що відображення проблеми через мистецтво привертає більше уваги та не є сухою інформацією, а Міла Шевченко додає: "Я впевнена, що через мистецтво говорити про порушення прав людини і злочини окупаційної влади РФ набагато дієвіше, ніж через дискусії і круглі столи". То ж, аналізуючи усе вище написане, можна зробити висновок, що стріт-арт має досить великий комунікаційний потенціал в системі підвищення обізнаності про конфліктні теми в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Київ: Зайшов у перехід — опинився... у СІЗО (2021, 12 лютого): <http://www.golos.com.ua/article/342129> (дата звернення 22.11.2021).
2. «Підземний безвихідь». Відкриття патріотичного арт-об'єкту в Києві. Наживо: <https://zaxid.media/news/6664626> (дата звернення 22.11.2021).
3. Підземний безвихідь: як у Києві створюють арт об'єкт на підтримку кримських політ'язнів: <https://ua.krymr.com/a/photo-u-kyievi-stvoriuiut-art-obiect/31083584.html> (дата звернення 22.11.2021).
4. Соціальна мережа Facebook: <https://uk-ua.facebook.com/>
5. Соціальна мережа Twitter: <https://twitter.com/?lang=uk>

-
6. Соціальна мережа Youtube: <https://www.youtube.com/?hl=uk&gl=UA>
  7. ТСН. Тюремний стрітарт: у Києві підземний перехід під Європейською площею перетворився на коридор СІЗО (2021, 1 лютого): <https://kyiv.tsn.ua/tyuremniy-stritart-u-kiyevi-pidzemniy-perehid-pid-yevropeyskoju-ploscheyu-peretvorivsy-na-koridor-sizo-1717108.html> (дата звернення 22.11.2021).
  8. Хто і навіщо перетворив підземний перехід у центрі Києва на коридор СІЗО? (2021, 4 лютого): <https://krymsos.com/hto-i-navishho-peretvoryv-pidzemnyj-perehid-u-czentri-kyyeva-na-korydor-sizo/> (дата звернення 22.11.2021).
  9. Хто і навіщо перетворив на СІЗО підземний перехід на Європейській площі – подробиці (2021, 1 лютого): <https://bigkyiv.com.ua/hto-i-navishho-peretvoryv-na-sizo-pidzemnyj-perehid-na-yevropejskij-ploshhi-podrobytsi/> (дата звернення 22.11.2021).

Володимир ШАБЛІОВСЬКИЙ,
доцент, кандидат філологічних наук,
кафедра реклами та зв'язків з громадськістю
НН Інституту журналістики Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
shabliovsky@bigmir.net

ОРГАНІЗАЦІЙНА ЗБРОЯ В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

The organizational weapons organizational war are based on special organizational management technologies, methods, models, programs, strategies, procedures, forms for the implementation of constantly improving destructive decisions.

The strategies of organizational war, which serve as important tools for the destruction of statehood and reformatting of geopolitical spaces, are considered. Today these are the most effective means of geopolitical struggle.

Keywords: organizational war, organizational weapons, information war, hybrid war.

Питання війни і миру, безпеки та захисту національних інтересів, державного суверенітету та збереження суб'єктності є одними з найважливіших для кожної країни, особливо за умов реальної загрози широкомасштабної агресії. Сьогодні активно досліджуються особливості ведення інформаційних, інформаційно-психологічних, психологічних, консцієнтальних, мережевих, гібридних, семантичних війн. Що ж до такого комплексу складних, багаторівневих та ба-

гатокомпонентних соціально-комунікаційних технологій, що об'єднуються терміном «організаційна війна», то тут досить багато його аспектів науково-практичного характеру вимагають глибшого дослідження. Особливо, якщо зважити на те, що організаційна війна – це система соціально-комунікаційних технологій, що дозволяє переорієнтувати політику іншої держави в необхідному векторі без застосування сили. Ефективність цих технологій відзначав ще Сунь-дзи у своєму філософському трактаті 1, присвяченому військовій стратегії та політиці завоювання світу.

Організаційна війна - це війна спеціального типу, що передбачає комплексну цілеспрямовану атаку на організованість та організацію об'єкта агресії / держави, окремих її керівних органів, підсистем та зв'язків системи управління супротивника, а також імплантацію в національно державне ядро та інформаційне поле супротивної сторони відкрито / або приховано ворожих організаційних та комунікаційних суб'єктів – від створених / фінансованих державою-агресором засобів масової інформації до найрізноманітніших «благодійних фондів розвитку науки та освіти», проектів, програм, рухів тощо. Оскільки функціональним ядром системи (та її підсистем, комунікацій, зв'язків) держави-об'єкту агресії є люди, то до засобів організаційної війни вдаються з метою атакувати / модифікувати управлінські рішення супротивника в базових структурних компонентах, елементах його соціально-державної системи аж до повного перехоплення управління в країні.

У центрі уваги комплексних операцій організаційної війни перебуває саме завдання руйнування суб'єктності розвитку держави-суперника, втрата нею суб'єктності, економічної та політичної стабільності, розпалювання внутрішніх соціальних, релігійних і міжнаціональних конфліктів за фінансової

та організаційної підтримки діяльності «п'ятої колони», різноманітних видів сектантства, нав'язування псевдо-цінностей «імперського мира», розмивання національних і культурних підвалин народу.

Головними інструментами організаційної війни є технології та стратегії «керованого хаосу», «непрямої дії», «м'якої сили», що мають забезпечити переформатування потрібних державі-агресору ментальних орієнтацій на цінності, перебудову масової свідомості, зниження здатності до опору й самоорганізації, формування суспільства зі стертою пам'яттю та «палкою любов'ю» до країни-агресора, її «духовних цінностей» та геополітичних орієнтацій.

Наразі Російська Федерація використовує у гібридній війні проти України так звану «організаційну зброю», концепцію якої розробив помічник президента РФ Владислав Сурков і яка спрямована на дестабілізацію внутрішньої ситуації у країні. Про це заявив директор Національного інституту стратегічних досліджень, академік НАН України Володимир Горбуліна під час презентації в Укрінформі колективної монографії НІСД «Світова гібридна війна: український фронт»: «Все, що придумав начальник Генштабу ЗС РФ Герасимов у 2010-2011 роках (стосовно ведення «гібридної війни») - це все застаріло. Зараз є вже серйозні зміни. У Росії є й інші «корифеї», як вони вважають. Сурков в останній час придумав так звану «організаційну зброю» - це ціла сфера засобів в енергетичній, інформаційній та інших сферах, як зробити все, щоб підірвати, дестабілізувати внутрішню ситуацію в Україні... Але ми відслідковуємо ці ситуації і намагаємося знаходити адекватні відповіді»²

Нерозуміння природи гібридної агресії та руйнівних наслідків організаційної війни призводить до «геополітичної сліпоты». «Україна дала можливість господарювати у влас-

ному домі російському бізнесу, російським медіа, російським спецслужбам, продовжила базування Чорноморського флоту РФ, прийняла продиктований з Москви закон про мови. Але це не вберегло нас від збройної агресії і спроби зруйнувати українську державність», - зазначив Володимир Горбулін. З Він наголосив, що розв'язана Росією війна стала шоковою ситуацією не лише для України, а й усі розвинуті держави виявились не готовими до такого перебігу подій. Наразі Україна змушена вести війну за незалежність, і ця війна є частиною великого світового конфлікту, «що має комплексний характер і дуже тривожні перспективи».

Погляди кремлівських політехнологів на використання організаційної зброї в сучасних умовах досить повно Були представлені у доповіді «Организационное оружие: Функциональный генезис и система технологий XXI века» (Автори: Овчинский В.С., доктор юридических наук, Сундиев И.Ю., доктор философских наук) т.з. «Изборскому клубу» ще у липні 2013 року 4.

Застосування організаційної зброї призводить до знищення державності, зміни організаційної моделі держави, використання неурядових організацій, фондів, «радників», «експертів», різноманітних «рухів» для дестабілізації ситуації в країні, знищення /руйнації економіки держави за допомогою цілеспрямованого впливу у фінансовій, енергетичній, транспортній та ін. галузях. В інформаційному просторі держави, що є об'єктом агресії, постійно транслюється інформація (зокрема, й через канали комунікації «корисних ідіотів»), що всіляко пропагує переваги способу життя в країні-агресорі, концентрує увагу населення на недоліках та проблемах її економіки, соціальних проблемах, проблемах із охороною здоров'я. Поступово відбувається перехід до пропаганди переваг способу життя держави-агресора, його

«духовних скреп». Ця інформаційна агресія стає тотальною й поширюється різними каналами. Управлінська та політична еліта (особливо «незріла», «зелена»), творча та технічна інтелігенція, працівники освіти, вихователі, відомі культурні та моральні авторитети держави (передусім, ті, що «ментально застрягли в СРСР») — саме вони є основними об'єктами дії організаційної зброї.

Варто відзначити, що одним з перших авторів, що використав термін «організаційна зброя», є Пилип Селзнік у своїй книзі «Організаційна зброя. Вивчення стратегії і тактики більшовиків», у 1952 році. Він, зокрема, пише, що «організаційна зброя використовує джерело влади, яка прихована в кожній групі. Це здатність практично будь-якої рутинної діяльності маніпулювати особистими чи політичними перевагами» 5. Отже, маніпулювання – це ключове слово, а тобто і ключовий елемент організаційної зброї.

Оскільки сьогодні реально організаційну війну в Україні ведуть не лише державні структури РФ, а й численні комерційні, некомерційні, громадські об'єднання, фонди, центри, інститути, ліги тощо, створені за участі та фінансової підтримки країни-агресора, активно формується і розширюється мережа організацій, що пронизують усю суспільну тканину та інформаційний простір країни й непомітно / помітно спрямовують політику уряду в потрібному напрямі, то боротися проти таких деструктивних об'єднань старими методами чи за допомогою організацій, побудованих за формально ієрархічним принципом, неможливо. З такими розгалуженими мережевими структурами на всіх рівнях держава сьогодні не здатна ефективно боротися. Така руйнівна тенденція у разі неможливості її запобігання здатна викликати у людей відчуття «психологічної депресії», пов'язане з готовністю будь-яким способом позбавитися гнітючого відчуття

відповідальності за майбутнє, ігноруючи існуючі заборони, перетворитися на дезорганізований/організований натовп, що готовий руйнувати без чіткого розуміння наслідків своїх дій.

За цих умов глибоке осмислення всіх аспектів застосування організаційної зброї в сучасній організаційній війні та ефективних методів, заходів протидії є одним із пріоритетних напрямків комплексного дослідження вітчизняних фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сунь-дзи. (2015). Мистецтво війни /перекл.: Серій Лесняк. Львів: Видавництво Старого Лева. - 112 с.
2. <https://intvua.com/news/politics/1486487950-surkov-pridumav-kontseptsiyu-organizatsiynoyi-zbroyi-proti.html>
3. Там же.
4. <https://izborsk-club.ru/1466>
5. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2006/R201.pdf>.

МАТЕРІАЛИ

СТАН І ЯКІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

III міжнародна науково-практична конференція
міжнародного проекту «Медіадіалог»
(Київ, 27 листопада 2021 р.)

Відповідальність за якість і достовірність інформації у матеріалах
конференції покладається на авторів.

Упорядник – Євген ЦИМБАЛЕНКО
Верстка і дизайн – Олексій СИТНИК

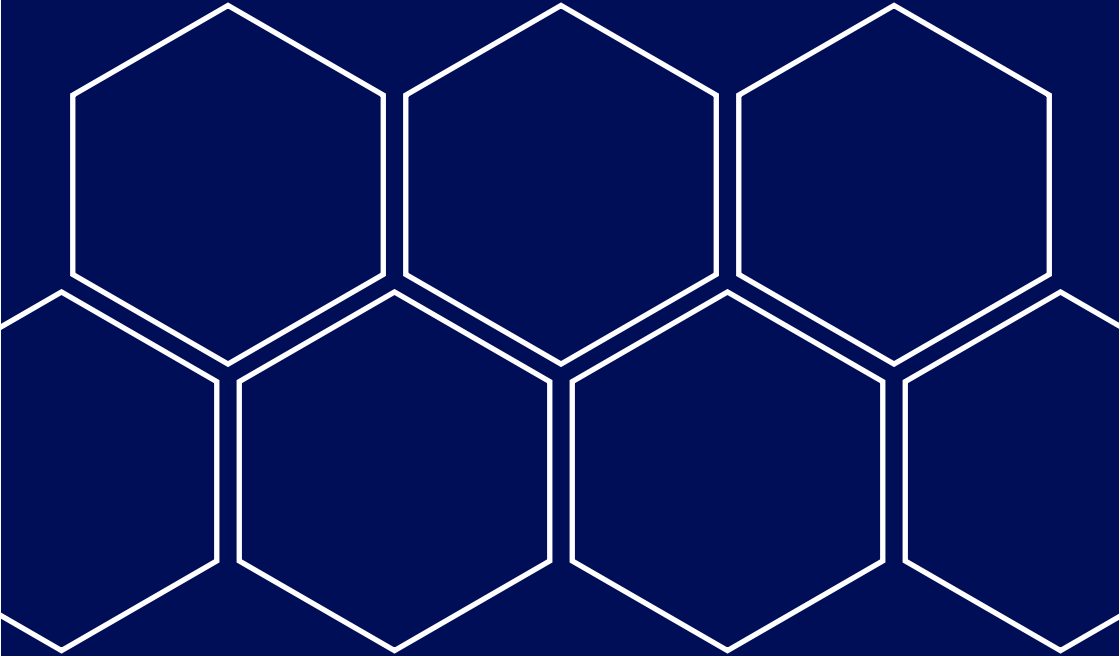
CONFERENCE PRESENTATION ABSTRACTS

**STATE AND QUALITY OF CONFLICT RESEARCH
IN UKRAINE AND THE WORLD**

III International Science-in-Practice Conference of the international
project
“Media Dialogue”
(Kyiv, 27 November 2021)

The authors are responsible for the quality and accuracy of the
information presented in the abstracts.

Compiler – Yevhen TSYMBALENKO
Layout and Design – Oleksiy SYTNYK

КИЇВ 2021 KYIV